

ВОЛОШИНА ВЛАДЛЕНА КОСТЯНТИНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Право на захист передбачено ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України як загальний принцип кримінального провадження. У міжнародних правових актах передбачено, що усі особи мають право на отримання правової допомоги з боку адвоката за власним вибором з метою забезпечення своїх прав та їх захисту на всіх стадіях кримінального процесу. Право на отримання правничої допомоги включає невідкладне інформуванні затриманої особи щодо її права на захисника; право затриманої особи самостійно обирати захисника або право на отримання безкоштовної правової допомоги з огляду на особливий соціальний статус особи або на інші визначені законом випадки через призначення захисника державою; право на самостійне процесуальне представництво. Отже, аналізуючи міжнародно-правові акти можна зробити висновок, що право на захист включає такі складові: право захищати себе самостійно, право обирати захисника, за певних обставин; право на безоплатну правову допомогу, якщо обвинувачений не має достатньо коштів або якщо цього вимагають інтереси правосуддя; право на практичну і ефективну правову допомогу. Виникає це право вже на початковому етапі досудового розслідування. ЄСПЛ неодноразово у своїй діяльності вказував на важливість стадії досудового розслідування, а саме на початковий її етап, оскільки саме на цій стадії визначаються межі, в яких обвинувачення у вчиненні злочину буде розглядатися в судовому розгляді. Згідно правової позиції ЄКПЛ порушенням права на справедливий судовий розгляд буде також у разі недопущення до участі адвоката на початкових етапах досудового розслідування. ЄСПЛ зазначив, що для того, щоб право на справедливий судовий розгляд залишалось достатньо «практичним і ефективним», стаття 6 вимагає, як правило, забезпечення доступу до адвоката з першого допиту підозрюваного поліцією, окрім випадків, коли не доведено, що в світлі конкретних обставин кожної справи існують переконливі причини обмеження цього права [1].

Треба відзначити, що забезпечення явки захисника на ранніх етапах досудового розслідування виступає процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення поганого поводження, у тих випадках коли підозрюваний потрапляє у стресову ситуацію і вирішення якої передбачає вміння застосування положень кримінального законодавства. Будь-який виняток з реалізації цього права має бути чітко визначений, а його дія має бути суворо обмежена в часі. ЄСПЛ вказує важливість запобігання свідченням проти себе та необхідні гарантії від жорстокого поводження.

Забезпечення раннього доступу до адвоката є частиною процедурних гарантій, на які Суд особливо зважає при дослідженні того, чи застосована процедура унеможливила саму суть права не свідчити проти себе. Право не свідчити проти себе вимагає, зокрема, від сторони обвинувачення в кримінальній справі обґрунтовувати свої доводи проти обвинуваченого, не вдаючись до доказів, отриманих за допомогою методів примусу або тиску, всупереч волі обвинуваченого (Справи Саундерс проти Сполученого Королівства, Гіні і МакГіннеса, п. 40; «J.V. проти Швейцарії», п. 64) [2].

Касаційний кримінальний суд ВС у справі № 568/1121/16-к, у своїй постанові від 3 липня 2018 р., дійшов висновку, що процесуальним законом визначений обов'язок суду визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння як отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права, що у наслідку має визнання таких доказів недопустимими. Але право відмовитися давати показання підсилене обов'язками бути про нього повідомленим, оскільки право мовчати і не свідчити проти самого себе вимагає не тільки того, щоб особу не примушували це робити, а й того, щоб її негайно і достатнім чином повідомили про це право; до того ж, існування цього обов'язку належить окремо виділити у контексті права не свідчити проти самого себе і права мовчати. На підставі чого судом апеляційної інстанції протокол слідчого експерименту і похідний доказ від цього протоколу – висновок судово-медичної експертизи визнано недопустимим доказом на підставі п. 4 ч. 2 ст. 87 КПК України у зв'язку з істотним порушенням прав.

Також, треба зазначити, що зі змісту ст. 6 Конвенції можна зробити висновок, що особа може відмовитись від наданих йому прав. У справі «Леонід Лазаренко проти України» ЄСПЛ повторює, що відмова від прав, гарантованих КЗППЛ – в тій мірі, в якій це допустимо, – не мусить суперечити будь-яким важливим суспільним інтересам, повинна бути виражена у недвозначній формі і має супроводжуватися мінімальними гарантіями, пропорційними важливості відмови [3]. Однак, у разі відмови особи від правової допомоги вона повинна усвідомлювати наслідки такої відмови. Так, у справі якщо вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незалежно від його підстав, не повинно невинувато порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Суд дійшов висновку, що, беручи до уваги первинну кваліфікацію кримінальних обвинувачень, які було пред'явлено заявнику на початковому етапі розслідування, заявник відмовився від захисника, не усвідомлюючи всіх юридично значимих обставин [4].

Порушенням права на захист буде й отримані під час слідчих (розшукових) дій органами досудового розслідування без доступу до захисника доказів, які в подальшому використовуватимуться з метою засудження особи. Так, Касаційний кримінальний суд ВС у справі № 686/19218/17 від 27.11.2019 року вказав, що ОСОБА_1, з огляду на

положення ст. 209 КПК, був фактично затриманою особою, тоді як право на захист ОСОБА_1 було роз'яснено лише під час складання протоколу затримання особи та після проведення впізнання його потерпілою та свідком. Скарга сторони захисту щодо порушення права на захист ОСОБА_1, не знайшли свого підтвердження під час апеляційного розгляду. ККС ВС визнав протоколи слідчих (розшукових) дій є недопустимими доказами на підставі ст. 86, ч. 1 ст. 87 КПК та зазначив, що апеляційний суд не перевіряв та належним чином не проаналізував усіх доводів апеляційних скарг сторони захисту щодо незаконності рішення суду першої інстанції, не зазначив підстав, з яких визнав їх необґрунтованими, не навів мотивів, з яких він виходив при постановленні ухвали, фактично продублював висновки суду першої інстанції, власних висновків не зробив, внаслідок чого постановив ухвалу, яка не відповідає вимогам ст. 419 КПК.

Отже, допомога адвоката на ранній стадії, є також частиною процесуальних гарантій реалізації права не свідчити проти себе. Право підозрюваного або обвинуваченого самостійно вибирати спосіб захисту своїх прав шляхом давання показань або шляхом відмови від дачі показань – це дуже важливе право, яке тісно пов'язане з правом на захист від підозри або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення.

Список використаної літератури:

1. Case of Salduz v. Turkey // URL : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89893>
2. Справа «Шабельник проти України» (Заява N 16404/03) // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457?lang=ru
3. Справа «Леонід Лазаренко проти України» (заява № 22313/04) // URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/974_688
4. Справа «Сітневський та Чайковський проти України» (Заяви № 48016/06 та № 7817/07) // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b91

Ключові слова: право на захист, кримінальне провадження, досудове розслідування.
Ключевые слова: право на защиту, уголовное производство, досудебное расследование.

Key words: right to defense, criminal proceedings, pre-trial investigation.